

Dariusz Bęben
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Klasyfikacja nauk według Tomáša G. Masaryka

1.

Filozof Tomáš Garrigue Masaryk za sprawą swej działalności politycznej oraz społecznej, których ukoronowaniem były wydarzenia, doprowadzające do utworzenia Pierwszej Republiki Czechosłowacji, stał się jedną z najważniejszych postaci najnowszej historii Europy. Był on jednym z twórców nowego porządku Europy, budowanej wokół idei demokratycznych oraz światopoglądu humanistycznego. Nie powinno zatem nikogo dziwić, że polityczne dokonania Masaryka przesłoniły jego dorobek filozoficzny. Na przydomek *homo novus* zapracował sobie swymi osiągnięciami politycznymi czy socjologicznymi, a nie ideami filozoficznymi. Nie oznacza to wcale, że istniała jakaś przepaść między jego politycznymi a filozoficznymi rozważaniami. Przeciwnie, uważam, że istnieje zależność między tymi aktywnościami a twierdzenie, iż państwem rządzi filozof nie było stawiane na wyrost. Obraz ten znakomicie oddają słowa Jana Patočki: „Jedynym duchem oryginalnym, nie z powodu głębi myśli, lecz świadomości swojego moralnego posłannictwa i zmysłu dla prawdziwych, palących problemów był Masaryk. To on wprowadził u nas pozytywizm, on zwrócił uwagę na Marksa w czasach, kiedy w świecie akademickim obchodzono się z nim jak z naukowym trupem. Masaryk próbował refleksji o czeskim odrodzeniu naukowym i o filozofii historii Palackiego, którą odnowił; pisał o Rosji i Europie, robił politykę z wyższego punktu widzenia i z najgłębszym przekonaniem przyczynił się do rozbitcia Austro-Węgier, wcześniej pracując długie lata nad ich demokratyzacją i federalizacją, i z doświadczeń własnych i cudzych przekonując się, że to niemożliwe. Był zjawiskiem wyjątkowym, absolutnie nie mieszczącym się w akademickim szablonie, ale też absolutnie wyizolowanym. Nawet on nie

pozostawił jednak po sobie ani jednej nowej, spekulatywnej myśli”¹. Trudno nie zgodzić się ze słowami Patočki, trzeba jednak pamiętać o tym, że Masaryk reprezentował filozofię, którą można określić jako „filozofię od dołu”. Zgodną z duchem pozytywizmu – minimalistyczną, bez wielkich ambicji spekulatywnych; realizującą ideały szkoły Brentanowskiej – skupiającą się na opisie konkretnych problemów filozoficznych, unikającą systemowych haseł². Przede wszystkim była to jednak filozofia uprawiana w duchu sokratejskim (który zresztą unosi się nad całym dziedzictwem czeskiego humanizmu), stawiająca pytania fundamentalne dla życia człowieka i jego relacji ze światem.

Uważam, że nieuprawniona jest zatem teza, jakoby Masaryk nie stworzył w filozofii nic ważnego. Moim zdaniem, w naukowym dorobku Masaryka, zwłaszcza tym zbudowanym na przełomie XIX i XX w., znajdziemy wiele zajmujących idei filozoficznych, i to wcale nie pozbawionych świeżości, weźmy na przykład jego interpretację teorii prawdopodobieństwa czy koncepcję logiki konkretnej³. I właśnie scharakteryzowanie i poddanie ocenie tej ostatniej będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

2.

Na początku chciałbym przypomnieć kilka faktów z początków aktywności naukowej Masaryka. Działalność naukową na czeskim Uniwersytecie Karola w Pradze Masaryk rozpoczął od wygłoszenia dwóch cykli wykładów⁴. Pierwszy z nich – przypomnę tylko, że miało to miejsce w 1882 r. – dotyczył filozofii Davida Hume’a, drugi z kolei – poglądów Blaise’a Pascala. Wybór tematów prelekcji nie był przypadkowy, a celem ich, poza aspektem historycznofilozoficznym, było zaznajomienie studentów z problematyką poznania naukowego. Z akcentem na słowo „naukowe” wykłady miały spełniać rolę wprowadzenia do filozofii. Uważał on, że czeskiemu środowisku filozoficznemu potrzebne jest nowe otwarcie na filozofię – w jego rozumieniu miała to być filozofia naukowa.

Masaryk, wykształcony na uniwersytetach w Wiedniu oraz Lipsku, przekonał się bowiem bardzo szybko, że stan badań filozoficznych w Pradze jest niezadowolający. Głośno zarzucał ówczesnym czeskim myślicielom „amatorszczyznę i dyletantyzm”. Jego zdaniem filozofia uprawiana na ziemiach czeskich pogrążona była w odmętach niemieckiej spekulacji filozoficznej (zdominowanej

¹ J. Patočka, *Kim są Części?*, przeł. J. Bałuch, Żnak, Kraków 2010, s. 78.

² Por. Z.V. David, *Masaryk a rakouská filosofická tradice: Bolzano a Brentano*, „Filosofický časopis”, r. 56, č. 3, 2008, s. 345-361.

³ Por. J. Zouhar, *K Masarykově filozofii*, w: tenże: *O Masarykově*, Brno 2009, s. 73 i n.

⁴ Por. J. Opat, *Filozof a politik. T.G. Masaryk 1882–1893*, Praha 1990, s. 51; S. Polák, *T.G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, sv. 2, Praha 2001, s. 45 i n.

przez idealizm oraz herbartyzm⁵), daleko było jej do naukowości, którą postulował i realizował jego wiedeński nauczyciel – Franz Brentano⁶.

Praskie wykłady kładły zatem fundament do przygotowywanego już projektu określenia metodologicznych podstaw filozofii naukowej. I tak, w filozofii Hume'a, oraz w poglądach Pascala, dostrzegął Masaryk istotne przyczynki dla rozwoju swej metody naukowej. To nie krytycyzm Kanta, nie filozofia francuskiego Oświecenia, lecz dopiero empiryzm Hume'a wprowadził filozofię na drogę naukowości. Masaryk nie podzielał jednak wszystkich tez szkockiego filozofa. Sceptycyzm Hume'a uważał za zbyt radykalny, postulował oparcie się na matematycznym rachunku prawdopodobieństwa, co pozwoli – nie odrzucając naczelnej roli doświadczenia – osiągnąć pewność poznania w naukach szczegółowych⁷. Wybierając na temat drugiego wykładu filozofię Pascala, późniejszy prezydent Czechosłowacji kierował się przede wszystkim pytaniem: jakie relacje zachodzą między nauką a wiarą? Jak doszło do tego, że wybitny matematyk, jakim był Pascal, odszedł od nauki i zwrócił się w stronę myślenia religijnego? Uchwycenie i zrozumienie tego przełomowego kroku stanowiło intelektualne wyzwanie dla Masaryka, który sam stał przed trudną próbą pogodzenia ścisłości myślenia filozoficznego z doświadczeniem religijnym⁸. Co więcej, zdaniem Czecha, to właśnie upadek duchowości (tu jako specyficznie pojmowanej religijności), który był wynikiem dominującego wówczas subiektywizmu i tytanizmu (pogląd stawiający w miejsce Boga – człowieka), doprowadził do kryzysu w Europie na przełomie XIX i XX w.⁹ Rozmyślenia Pascala pokazują ponadto, że nauka nie jest w stanie rozwiązać wszystkich tajemnic świata: pozostaje jeszcze sfera dla niej niedostępna, do odkrycia której prowadzi droga wiary.

Już ten krótki przegląd pokazuje coś bardzo charakterystycznego, a mianowicie to, że z punktu widzenia Masaryka, nie ma jakiejś znaczącej różnicy między filozofią Pascala a filozofią Hume'a. Stwierdza on:

Dzieje filozofii wyznaczają dwa kierunki: jeden o nastawieniu poetyckim, reprezentowany przez zwolenników Platona; drugi, to ludzie nauki – arystotelicy. Wydaje się jednak, że owe przeciwieństwa wzajemnie się dopełniają: tak jak Arystoteles dołączył do Platona, tak Mill odniósł się do Comte'a. Pascal rywalizował z Humeem. Kogo jednak mamy cenić bardziej: Platona czy Arystotelesa?, Pascala czy Hume'a?¹⁰

⁵ Por. *Filosofie v dějinách českého národa. Protokol celostátní konference v Liblicích ve dnech 14.–17. dubna 1958*, Praha 1958.

⁶ Nieodparcie nasuwa się analogia z działalnością, innego ucznia Brentana – Kazimierza Twardowskiego we Lwowie i sytuacją polskiej filozofii na przełomie XIX i XX w.

⁷ Por. T. G. Masaryk, *Počít pravděpodobnosti a Humova skepse*, Praha 1883, s. 26.

⁸ Por. J. Šebestík, *Masaryk zwischen Pascal und Hume*, [in:] T.G. Masaryk und die Brentano Schule. Beiträge zur gleichnamigen Symposium vom 15.–17. October 1991, J. Zumr, T. Binder (Hrsg.), Praha 1992, s. 195-204.

⁹ Była to główna teza jego słynnej książki *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart* (Wien 1881). Wydanie czeskie T. G. Masaryk, *Sebevražda bromadným jevem společenským moderní doby*, [in:] Spisy T.G. Masaryka, sv. 1., J. Srovnal (ed.), Praha 1998.

¹⁰ T.G. Masaryk, *Přednášky a studie z let 1882–1884 (Hume – Pascal – Buckle – O studiu děl básnických)*, Praha 1998, s. 90.

Taki synkretyzm niewątpliwie wyróżniał go na tle wszelkich dogmatycznych stanowisk, czy to idealistycznej czy pozytywistycznej proveniencji. Należy zatem oba wykłady Masaryka potraktować jako spójną całość, których celem była próba odpowiedzi na pytanie o granicę poznania naukowego. Zagadnienie to wymaga różnorodnego poznania, nie można tylko ograniczać się do scjentystycznego redukcjonowania, lecz należy również zmierzyć się z tym, co rozumowi ludzkiemu jest niedostępne, co jest przed nim ukryte. I tak, praskie wykłady Masaryka stanowiły preludeum do jednej z jego najważniejszych filozoficznych idei – logiki konkretnej.

W 1885 r. Masaryk opublikował *Základové konkrétní logiky*, dwa lat później ukazało się jej niemieckie, rozszerzone wydanie *Versuch einer concreten Logik*¹¹. Owa „próba” świadczyła o tym, że autor dzieło swe uważał za niewykończone. Był świadom, że nauki rozwijają się dynamicznie, że proces ten nie może być w ogóle zakończony, a w związku z tym klasyfikacja musi pozostać otwarta. Kilkakrotnie jeszcze w późniejszych latach powracał do zagadnienia klasyfikacji nauk, czynił to jednak już w formie uwag na marginesach, nie poświęcając temu problemowi zapowiadanej, większej rozprawy. Klasyfikację Masaryka dostrzeżono i odnotowano w literaturze filozoficznej. Ukazało się kilka recenzji dotyczących zarówno czeskiego, jak i niemieckiego wydania¹². Przede wszystkim stało się to, czego oczekiwał sam autor: książka przyczyniła się do ożywienia dyskusji na temat naukowości filozofii na ziemiach Czeskich¹³.

3.

Masaryk był świadom tego, że opracowana przez niego klasyfikacja nie jest czymś oryginalnym, nie o nowatorstwo tu jednak chodziło. Projekt Czecha miał być raczej korektą tego, co zostało już wcześniej ustalone w tradycji filozoficznej i naukowej. Korektą jednak nie bez znaczenia, która usuwała nie tyle błędy poprzedników, co uwzględniała nowe zdobycze naukowe. Masaryk zresztą całą historię bardzo dobrze znał, co potwierdzają jego uwagi i komentarze poświęcone wcześniejszym klasyfikacjom. Na przełomie XIX i XX w. był to zresztą temat bardzo aktualny, zarówno wśród filozofów, jak i naukowców¹⁴. Najważniejszym odniesieniem dla Masaryka, ale także punktem wyjścia dla większości badaczy zajmujących się klasyfikacjami nauk, była propozycja Arystotelesa, z fundamentalnym i aktualnym po dziś dzień podziałem nauk na teoretyczne oraz praktyczne. Również koncepcja

¹¹ Por. T.G. Masaryk, *Základové konkrétní logiky. Trídění a soustava věd*, Praha 1885. *Idem*, *Versuch einer Concreten Logik. Classification und Organistation der Wissenschaften*, Wien 1887 (czeski przekład – *idem*: *Pokus o konkrétní logiku. Trídění a soustava věd*, [in:] *Spisy T.G. Masaryka*, sv. 3., J. Srovnal (ed.), Praha 2001).

¹² Bardzo symptomatyczna jest recenzja niemieckiego filozofa, urodzonego w na ziemiach czeskich, Richarda von Schuberta-Solderna, która zarzuca Masarykowi kopiowanie propozycji Comte’a. Por. J. Opat, *op. cit.*, s. 99 i n.

¹³ Otwarte na tę dyskusję były zwłaszcza łamach nowego, założonego w 1883 roku przez Masaryka, czasopisma „Atheneum. Listy pro literaturu a kritiku vědeckou”.

¹⁴ Por. S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, WN KUL, Lublin 1992.

Czecha będzie oparta na tym rozróżnieniu. Sporo uwagi poświęcił Masaryk teorii Bacona, którą oceniał niezwykle wysoko, choć była ona dla niego zbyt sztuczna, nienaturalna, co zapewne wynikało z tego, że nauki nie były wówczas rozwinięte do tego stopnia, by móc wyraźnie określić ich przedmiot. Zwłaszcza powiązanie matematyki z przyrodoznawstwem i nadanie jej charakteru wyłącznie nauki pomocniczej budziło wiele kontrowersji. Ponadto Masaryk w swej rozprawie przytaczał i analizował klasyfikacje Locke'a, Hume'a, d'Alemberta, Benthama, Ampera oraz Cournota. Nie mogło zabraknąć również wielkiej wizji jedności nauk Jana Amosa Komeńskiego¹⁵. Odnosił się do tych koncepcji zyczliwie, świadom tego, że była to niejako wspólna praca dla przyszłych pokoleń. Cały ten dziejowy przegląd miał doprowadzić do najgłośniejszej klasyfikacji – to jest podziału nauk według Augusta Comte'a.

Francuskiemu filozofowi udało się wprowadzić swą klasyfikację na sztandary pozytywizmu, dzięki czemu zdobyła ona niezwykle rozgłos nie tylko w świecie filozoficznym. Przypomnę, że Comte wyróżnił sześć nauk, które uporządkował w następującej kolejności: matematyka, astronomia, fizyka, chemia, biologia oraz socjologia. Podział ten przebiegał od nauki najbardziej abstrakcyjnej oraz jednorodnej (matematyki) i prowadził do nauk o coraz bardziej złożonej strukturze¹⁶. Obok nauk właściwych Comte wyróżnił nauki pochodne (opisowe) takie jak kosmografia, geologia, botanika, historia itd., które właściwie nie są naukami. Masaryk dostrzegł w klasyfikacji Comte'a zarówno naturalny, obiektywny porządek, jak również pewien – równie ważny – dydaktyczny zamysł. Bez wątpienia była to najbardziej przystająca do ówczesnego stanu wiedzy klasyfikacja. Co nie oznacza, że nie była pozbawiona wad. Masaryk nie zgadzał się z Comte'em w ocenie psychologii, którą Francuz redukował – zgodnie zresztą z tendencją epoki – do fizjologii. Także rola i miejsce astronomii budziły jego wątpiwości – owa „boska wszechwiedza” była dla Comte nauką fundamentalną, w klasyfikacji Masaryka będzie ona nauką konkretną. Wreszcie, błędem francuskiego filozofa było to, że w klasyfikacji nie znalazło się więcej nauk, w tym także filozofii. Ta ostatnia zbiera jedynie dane, które nauki już osiągnęły. Tym jednak, co będzie wyróżniać klasyfikację Masaryka, to jej wyraźnie antropologiczny charakter. Dla Masaryka wiedza ma służyć wyłącznie człowiekowi. Jak stwierdza: „Stanowisko Comte'a odnosi się do czegoś pozaludzkiego, w każdym razie nie do człowieka”¹⁷. Akcent na praktyczną, wręcz instrumentalną rolę nauk będzie dla Masaryka bardzo charakterystyczny.

¹⁵ Przy okazji warto wspomnieć innych czeskich filozofów, zajmujących się klasyfikacjami nauk: i tak, heglista F.M. Klácel, twórca czeskiej terminologii filozoficznej J. Durdík czy wybitny przedstawiciel czeskiego pozytywizmu, F. Krejčí. Więcej na ten temat, por. J. Kral, *Českolovenská filosofie. Nástin vývoje podle disciplin*, Praha 1937, s. 86 i n.

¹⁶ Por. A. Comte, *Rozprawa o duchu filozofii pozytywnej. Rozprawa o całokształcie pozytywnej*, przeł. B. Skarga, PWN, Warszawa 1973, s. 106 i n.

¹⁷ T.G. Masaryk, *Základové konkrétné logiky...*, s. 35.

4.

Zdaniem Masaryka ostateczna odpowiedź na pytanie o naturę człowieka jest niemożliwa. Co więcej, wszelkie próby definicji człowieka wydają się li tylko ograniczać jego istotę. Dodając rozmaite przymiotniki do słowa *animals* wcale nie jesteśmy bliżej rozjaśnienia tego, kim jest człowiek. Wynika to z epistemologicznych założeń Masaryka, zakładających, że świat jest nam dany tylko za pomocą zjawisk. „Nawet dzięki najbardziej intensywnym rozważaniom nie przenikniemy do tajemnicy świata: rzeczy poznajemy jedynie powierzchownie”¹⁸. Ich choć nie jesteśmy tak bierni jak podają empiryści, posiadamy również życie duchowe, to jednak jesteśmy wrzuceni w świat, którego nie stworzyliśmy. Ten rzekomy sceptycyzm Masaryka nie świadczył o słabości ludzkiego rozumu, nie stanowił przeszkody dla wyraźnego wyznaczenia tego, czym jest nauka i tego, czym nauka nie jest. Stanowisko Masaryka, odrzucające zarówno skrajny empiryzm, jak i aprioryzm, zbliżało się do koncepcji realizmu krytycznego.

Stąd swą klasyfikację wyprowadza Masaryk z określonego stanowiska noetycznego, chodziło mu przecież o naturalne powiązania między naukami. Potrzebował Masaryk zatem precyzyjne wyróżnienie naturalnych kategorii: zjawisk, relacji oraz rzeczy. Według czeskiego filozofa jesteśmy pewni jedynie naszych przeżyć psychicznych. Dopiero z nich wyprowadzamy kategorię przestrzeni oraz kategorię czasu (jako form niesubiektywnych)¹⁹. Ponadto teoria przedmiotów Masaryka wyróżnia relacje oraz rzeczy. Relacje mogą zachodzić między stanami psychicznymi, między rzeczami oraz między zjawiskami psychicznymi a rzeczami. Rzeczy dzielą się na organiczne i nieorganiczne. Rzeczy organiczne z kolei na życie i ducha (możliwego nosiciela naszych duchowych zjawisk)²⁰. Tak przedstawiają się główne kategorie, które stanowić będą podstawę klasyfikacji nauk.

Dla czeskiego myśliciela nauka to określony system poznań, odnoszący się do przedmiotów określonego typu. Nauka nie stanowi jednak dowolnego zbioru twierdzeń. Poznanie dopiero na pewnym etapie staje się naukowe. To że mamy do czynienia właśnie z systemem uporządkowanym, wynikającym z określonych zasad poznania, decyduje o tym, że można mówić o nauce. Nie chodzi o czyste zestawienie, lecz o faktyczny układ naturalny, który sprawia, że poznanie naukowe będzie powszechne i ogólne – naturalnie z perspektywy człowieka²¹.

Jakie zatem powinno być kryterium klasyfikacji? Każda nauka ma swą szczegółową metodę, lecz nie może ona być ścisłym kryterium dla zbudowania klasyfikacji, ponieważ istnieją nauki, które posługują się tą samą metodą, na przykład fizyka czy chemia stosują metodę analizy matematycznej. Trudno również

¹⁸ *Ibidem*, s. 22.

¹⁹ *Ibidem*, s. 12-13.

²⁰ Por. R.M. Chisholm, *Masaryk and Brentano on the Natural of the Mental*, [in:] T.G. Masaryk und die Brentano Schule..., s. 22 i n.

²¹ T.G. Masaryk, *Základové konkrétní logiky...*, s. 30.

oprzeć układ według stopnia pewności uzyskiwanych przezeń wyników, ponieważ tak zbudowana piramida nauk byłaby zupełnie oderwana od ich przedmiotowego (kategorialnego) uporządkowania. Zdaniem Masaryka najlepszym sposobem jest wypracowanie klasyfikacji według przedmiotu. By mogła się ona jednak zrealizować, musimy dokładnie wiedzieć, co jest właściwym przedmiotem takiej a takiej nauki. Punktem wyjścia klasyfikacji Masaryka jest podział na nauki teoretyczne oraz nauki praktyczne. Te pierwsze można podzielić na nauki abstrakcyjne oraz nauki konkretne. Stosunki między poszczególnymi naukami przedstawiają się następująco: nauki teoretyczne stanowią podstawę dla nauk praktycznych; nauki abstrakcyjne są fundamentem nauk konkretnych; wszystkie zaś nauki mają związek z filozofią, to znaczy każda nauka ujmowana jest z perspektywy całości wszechświata. Nauki abstrakcyjne odkrywają ogólne prawa, na przykład biolog poszukuje zasad rządzących życiem w ogóle. Nauki konkretne zaś zajmują się zastosowaniem owych praw do faktycznie istniejących rzeczy, i tak w przypadku zoologa będzie to życie pingwinów. Konkretnie badania nie oznaczają jedynie analiz konkretnych faktów, praw, funkcji, lecz na przykład badają rozmaite układy tych faktów.

Nauki nieustannie się rozwijają i dzielą, dlatego nowa klasyfikacja nauk jest czymś koniecznym. Masaryk podkreśla:

Człowiek jest przekonany, że nauka jest zarówno jego siłą, jak również jego słabością; wciąż niewiele wiemy, więcej jest tego, co znamy niedoskonale, często się bowiem mylimy – ale wciąż najwięcej jest tego, czego w ogóle nie wiemy. Dlatego naszemu słabemu rozumowi musimy dać dobrego przewodnika – dobrą logikę i metodę; ponieważ wszystko zależy od dobrego początku – jak nauczał Komeński.²²

Tabela nauk przedstawia się następująco:

TEORETYCZNE		PRAKTYCZNE
Abstrakcyjne	Konkretne	
(I) arytmetyka	geometria	Techniki mierzenia i liczenia (rachunkowość)
(II) mechanika	astronomia, akustyka, hydrostatyka	Technologia
fizyka	minerologia, krytalografia, kosmografia	Zootechnika, medycyna, nauka o higienie
chemia	astrofizyka, astrochemia, geofizyka, geochemia	
(III) biologia	botanika, zoologia	zootechnika
(IV) psychologia	psychologia konkretna	pedagogika, dydaktyka
socjologia		etnologia, antropologia, historia, etyka, polityka

²² *Ibidem*, s. 8.

(V) językoznawstwo	gramatyka	gramatyka praktyczna
(VI) estetyka	teoria sztuki	estetyka praktyczna
(VII) logika	logika konkretna	logika praktyczna
Filozofia (= metafizyka) jako scientia generalis		

5.

Pierwszą nauką w klasyfikacji Masaryka jest matematyka. Jest to nauka w pełni samodzielna, w pewnym sensie stanowi ideał nauki. Za przedmiot swych badań nie mająca rzeczy, lecz czasowe i przestrzenne relacje. Matematyka jest nauką aprioryczną, jednak zdaniem Masaryka nie zakłada ona koncepcji idei wrodzonych. Matematyka używana jest w takich naukach jak fizyka, chemia, mechanika czy fizjologia. Co więcej, trudno sobie wyobrazić rozwój tych nauk bez matematyki, ale także nauki społeczne (statystyka w socjologii) coraz częściej sięgają po matematyczne analizy. Masaryk zauważa jednak, że to, co stanowi o sile matematyki, czyli abstrakcyjność, ścisłość, jasność może również oznaczać jej słabość, gdyż nie przybliżyła nas ona do poznania konkretnych rzeczy. W żaden jednak sposób nie może to podważyć filozoficznej wartości matematyki, o czym mogą zaświadczyć dokonania takich myślicieli jak Platon, Newton, Leibniz czy Kant.

Podobnie jak w przypadku matematyki królestwem mechaniki jest abstrakcyjność i ogólność. Głównym pojęciem jakim operuje mechanika jest ruch, który Masaryk interpretował jako zmianę w przestrzeni. Mechanika nie jest nauką wyłącznie aprioryczną. Nie mamy tutaj do czynienia z czystą konstrukcją, ruch bowiem jest także czymś konkretnym. Można wyróżnić ruch występujący w idealnych warunkach (mechanika abstrakcyjna) oraz ruch konkretny, na przykład ruch ciał niebieskich (mechanika konkretna). Dla określenia ruchu w czasie i przestrzeni mechanika potrzebuje arytmetyki i geometrii. „W mechanice matematyk odnajduje swój raj” – jak Masaryk powtarza za Leonardem da Vinci. Mechanika posiada filozoficzną wartość, przez to, że dostarcza nam pojęć za pomocą których możemy opisać i zrozumieć prawa rządzące przyrodą.

Fizyka zajmuje się badaniem własności materii, na przykład bada twardość, elastyczność, ciepło, światło, elektrycznością itd. Główną metodą w fizyce jest metoda indukcyjna, choć ważną rolę spełniają również hipotezy, jako tymczasowe wyjaśnienia praw rządzących zjawiskami. Tam, gdzie jest wiele hipotez pojawia się również wiele eksperymentów. Filozoficzna wartość fizyki przejawia się w tym, że człowiek staje się panem przyrody. Poznając bowiem związki przyczynowe poznajemy prawa rządzące wszechświatem.

Zadaniem chemii jest zbadanie własności materii. Metoda analizy (także metoda syntezy) pozwala wnikać w głąb materii. Masaryk zakładał, że chemiczne zjawiska są bardziej złożone niż fizyczne. W chemicznych procesach nie chodzi o

ruch, lecz o zmianę, która jest szczególną własnością najmniejszych części materii: chemia to w pewnym sensie mechanika atomu. I właśnie dlatego, że mamy w tym przypadku do czynienia z „najgłębszymi tajemnicami” świata, można mówić także o filozoficznej wartości chemii.

Biologia z kolei bada zjawiska żywe, jej naczelnym tematem jest życie. W związku z czym metodologia biologii jest nieco bardziej złożona niż w przypadku innych nauk. Życia nie da się wyjaśnić prawami matematycznymi, fizycznymi, chemicznym czy mechanicznymi. Nie chodzi tutaj tylko o zrozumienie fenomenu życia, lecz także o poznanie jego różnych stopni zarówno w statycznej formie (anatomia), jak i organizmy dynamiczne (fizjologia). Filozoficzna wartość biologii przejawia się w zrozumieniu witalizmu, który kieruje wszelkim życiem.

Zdaniem Masaryka badania psychologiczne są wciąż słabo rozpoznane. Stąd umiejscowienie psychologii w systemie nauk sprawia badaczom ogromne kłopoty. Poznanie świata wewnętrznego jest czymś więcej niż tylko przeciwstawą świata zewnętrznego. To właśnie dzięki naturze zjawisk psychicznych psychologia na tle innych dyscyplin, staje się tą nauką, która scala całą naszą wiedzę, ponieważ u podstaw każdego poznania leżą właśnie fenomeny psychiczne. Umysł nasz, w pewnym sensie odzwierciedlający świat zewnętrzny, stanowi swoisty mikro-kosmos. W klasyfikacji nauk Masaryka psychologia zajmuje szczególne miejsce, co wiąże się także z wpływem Brentana. Dla autora *Psychologii z empirycznego punktu widzenia* psychologia była nauką podstawową, nadrzędną wobec filozofii. Masaryk w pewnym sensie kontynuuje to myślenie, choć psychologię rozumie inaczej niż jego nauczyciel. Masaryk nie podąża za psychologią opisową Brentana. Nie podejmuje w swych badaniach teorii intencjonalności, przedkłada obserwację nad spostrzeżenie wewnętrzne. Zdaniem czeskiego myśliciela główne zadanie psychologii polega na badaniu zjawisk oraz odkrywaniu praw psychicznych. W psychologii dominują metody empiryczne, choć ważną rolę odgrywają w niej również metody porównawcze i statystyczne, dzięki którym poznajemy cudze stany psychiczne²³. Dusza jest tylko hipotezą, możliwym substratem zjawisk.

Masaryk wnikliwie bada relacje jakie zachodzą między psychologią a socjologią, gdyż jego zdaniem to właśnie ta pierwsza stanowi podstawę drugiej, ponieważ człowiek jest nade wszystko bytem społecznym. Czeski filozof definiuje socjologię jako naukę zajmującą się zjawiskami społecznymi, strukturą ludzkiej społeczności, warunkami, które leżą i podstaw jej powstania, trwania oraz zaniku. Przede wszystkim jednak socjologia koncentruje się na badaniu świata współczesnego, który podlega nieustannemu rozwojowi. Warto nadmienić, iż za praktyczną część socjologii uważał Masaryk politykę i etykę. Może wydawać się to kontrowersyjne, ale było to zgodne z jego założeniami. Politykę rozumiał jako naukowe opracowanie i zastosowanie norm koniecznych do świadomego kiero-

---

²³ Por. W. Baumgartner, *Die theoretische Fundierung der praktischen Philosophie T.G. Masaryks*, [in:] T.G. Masaryk und die Brentano Schule..., s. 78 i n.

wania społeczeństwem. Etyka z kolei kieruje się unormowaniem życia jednostek. Zatem polityka (społeczeństwo to organizacja złożona z jednostek) musi zakładać etykę jako punkt wyjścia. Jak widzimy etyka została oddzielona od filozofii i sprowadzona do praktycznego wymiaru socjologii. Nie mu tutaj miejsca na szersze rozwinięcie tego zagadnienia, należy jednak wspomnieć, że Masaryk koncepcja polityczności jako ściśle związanej z odpowiedzialnością, stała się jednym z naczelných hasel czechosłowackich dysydentów i ruchów antypolitycznych²⁴.

6.

W klasyfikacji nauk Masaryk miejsce swe znalazły jeszcze inne dyscypliny. Autor umieścił je jednak poza układem podstawowym. Wyróżnił trzy takie nauki: językoznawstwo, estetykę oraz logikę. Co znaczy, że znajdują się one poza systemem? Aby to wyjaśnić, weźmy za przykład językoznawstwo. Masaryk uważa, że język (mowa) nie jest pierwotnym fenomenem, ponieważ jest ugruntowany na fizjologii (brzmienie), na psychologii (odmienność języków), oraz na socjologii (rozwój i zanik języków). Można powiedzieć, że językoznawstwo nie posiada swego określonego, zdeterminowanego przez kategorię zjawisk i rzeczy przedmiotu badań. Mimo to językoznawstwo jest nauką samodzielną, ponieważ posiada swój określony i odrębny przedmiot. Nie można go zatem uważać już to za część socjologii, już to za część psychologii. Filozoficzna wartość językoznawstwa ujawnia się między innymi przez to, że wnikając we własny język, poznajemy swój naród, poznając język obcy – wkraczamy w inny świat. Język umożliwia nam wniknięcie w ducha mówiącego i mówiących²⁵.

Podobnie ma się rzecz z pięknem – studiujemy je głównie na dziełach sztuki, nigdy w przyrodzie. W swym wymiarze naukowym estetyka odkrywa różne sposoby poznawania i odbierania piękna, wzniosłości, radości (a także ich przeciwieństw). Jeżeli zaś chodzi o poznanie teoretyczne, to chodzi w nim głównie o odkrycie prawideł, na których opierają się rozmaite teorie sztuki. Te specyficzne poznanie – i tu Masaryk idzie za dominującym prądem – najlepiej przedstawić za pomocą analizy psychologicznej²⁶. Istnieje jeszcze jeden walor poznania estetycznego. Wartości estetyczne pozwalają człowiekowi wykroczyć poza przyrodę. Stąd estetyka służy nie tylko rozwojowi sztuki, lecz także filozofii. Masaryk, przeniknięty ideą humanizmu, uważał, że bez wychowania estetycznego, wykształcenie naukowe nie może być pełne²⁷. Człowiek, prócz wiedzy potrzebuje również obcowania z pięknem. Nie jest to zresztą nowa teza, estetyka niemal od zawsze należała do filozofii. Choć artystą kierują przede wszystkim uczucia, to – jak podkreśla

²⁴ A. Tucker, *The Philosophy and Politics of Czech Dissidence from Patočka to Havel*, Pittsburgh 2000.

²⁵ T. G. Masaryk, *Základové konkrétné logiky...*, s. 109.

²⁶ *Ibidem*, s. 110.

²⁷ Por. J. Opat, *op. cit.*, s. 63.

Masaryk – poeta i filozof w takim sam sposób mogą odkrywać prawa rządzące wszechświatem, czego najlepszym przykładem był Friedrich Schiller.

7.

Szczególne miejsce w systemie Masaryka zajmuje logika. Stwierdza on:

Z naszego realistycznego stanowiska pojmuję logikę w sensie Arystotelesa jako naukę o prawidłach, którymi kieruje się nasz umysł w ścisłej pracy naukowej [...], logika nie jest niczym innym jak tylko abstrahowaniem od faktycznego procesu prawidłowego myślenia²⁸.

Logika stanowi określony zbiór zasad, które odzwierciedlają aktualne naukowe poznanie. Logika teoretyczna dzieli się na abstrakcyjną i konkretną. Logikę abstrakcyjną określa Masaryk mianem logiki ogólnej, za pomocą której poznajemy prawa, na których opierają się konkretne teorie. Jest to nauka o prawidłach, kierującymi nasza duszą w naukowej pracy. Logika abstrakcyjna zajmuje się pojęciem „nauki”, odpowiada na pytania: czym jest nauka?, jak powstaje?, jaką rolę odgrywa w procesie poznawania? Na tym tle:

Logika konkretna przedstawia klasyfikację wszystkich nauk, co więcej – porządkuje ludzkie czynności i buduje jednolity układ wszelkich nauk. [...] określa, jakimi przedmiotami poszczególne nauki się zajmują, jaką metodą postępują, jakie mają części i wskazuje, jakie zajmują miejsca w systemie nauk.²⁹

Zadaniem logiki konkretnej jest przedstawienie systemu reguł, według których postępują nauki. Określa ona jakimi przedmiotami zajmują się konkretne nauki, jakimi metodami postępują, jakie mają części oraz wskazuje jakie miejsce zajmują w systemie nauk. Logika praktyczna z kolei określa zasady, zgodnie z którymi należy używać logicznego rozumowania dla określonego celu. Dobrym tego przykładem jest sofistyka.

Narzuca się pytanie, czy w takim razie logika jest nauką? W zasadzie odpowiedź Masaryka jest jasna: nie jest nauką w sensie właściwym. Każda nauka jest logiczna, ale logika nie służy żadnej nauce w taki sposób jak ma to na przykład miejsce w przypadku relacji matematyki do mechaniki³⁰.

8.

Gdzie zatem jest miejsce dla filozofii? Masaryk pisze:

Widzimy wszędzie nauki specjalistyczne, gdyż na uczelniach wyższych wydział filozoficzny jest podobno *mixtum compositum* wszystkich nauk; ale filozofii tam

²⁸ T.G. Masaryk, *Základové konkrétné logiky...*, s. 113.

²⁹ *Ibidem*, s. 115.

³⁰ Por. P. Simons, *Masaryk and the Classification of the Sciences*, [in:] T.G. Masaryk und die Brentano Schule..., s. 60 i n. Simons uważa, że w klasyfikacji Masaryka widać wpływ Bolzana.

wyraźnie nie widzimy i nie słyszymy, aczkolwiek czytamy, że czymś jest i być musi.³¹

Gdybyśmy zapytali filozofa, z której książki mamy się uczyć, to nie uzyskamy jednoznacznej odpowiedzi. Można studiować historię filozofii, ale – jak zauważa Masaryk – „smutna to praca”, człowiek prędzej czy później ugrzęźnie w nieskończonych definicjach. Zgodnie z założeniem Masaryka, jeżeli filozofia ma być nauką samodzielną, to musi mieć swój przedmiot badań. Píše on:

Świat nie jest ani pustkowień naukowych abstrakcji, ani zbiorem tego, co konkretne, ale całym układem rzeczy, światem jako całością, i właśnie takim światem zajmuje się filozofia.³²

Masaryka utożsamia zatem filozofię z metafizyką, ponieważ to właśnie ona jako *scientia generalis* ujmuje byt w swej najogólniejszej postaci. Filozofia, pozbawiona etyki (część psychologii) oraz teorii poznania (część logiki) stała się w tym ujęciu synonimem metafizyki³³. Oczywiście, żaden filozof nie jest w stanie takiej syntezy przeprowadzić. Człowiek nie jest wszechwiedzący. Praca filozofa jest tylko małą częścią większego planu. Masaryk dostrzega jednak zależność jaka zachodzi między filozofem a naukowcem, uważa mianowicie, że im większy filozof, tym większy specjalista. Arystoteles, Descartes, Comte, Spencer mają potwierdzać tezę czeskiego filozofa. Ale filozofia jest nie tylko całościowym poglądem na świat, lecz również ogólnym nauczaniem naukowym. Aspekt filozoficzny – co pokazuje klasyfikacja nauk – jest zawarty we wszystkich naukach: wszystkie nauki są w pewnym sensie filozoficzne. Należy zatem docenić dydaktyczny walor filozofii, która powinna być nauczana już w szkołach średnich.

9.

Wielu komentatorów uważa, że oryginalność myślenia Masaryka przejawia się przede wszystkim w jego ujęciu religii³⁴. Wokół tego zagadnienia prowadzono wielkie spory: jak pogodzić pozytywistyczne założenia Masaryka z jego koncepcją religijności? Jak już wspomniałem – w odniesieniu do koncepcji Hume’a i Pascala – Masaryk nigdy nie dążył do konfrontacji religii z nauką, co charakteryzowało większość pozytywistycznych myślicieli. Istnieje jedna prawda, do której prowadzi wiele dróg. Dla czeskiego filozofa religia oparta jest na aktach emocjonalnych, opiera się na uczuciach, zdecydowanie odrzuca wszelkie koncepcje religijnego objawienia. Tak rozumiana religia nie musi stać rzecz jasna w sprzeczności z na-

³¹ *Ibidem*, s. 150.

³² *Ibidem*, s. 155.

³³ Por. J. B. Kozák, *Masaryk a metafyzika*, [w:] Vůdce generaci, sv. 1., V.K. Škrach (red.), Praha 1930–1931.

³⁴ Por. M. Bednář, *Masaryks Begriff der Religion und Franz Brentanos Aristotelismus*, [in:] T. G. Masaryk und Brentano..., s. 153.

ukowym uporządkowaniem świata³⁵. Jeszcze raz podkreślmy, że celem Masaryka było ukazanie jedności tego, co naukowe i tego, co religijne; harmonii rozumu, uczuć i woli. Masaryk reprezentował pogląd, który w pewnym sensie bliski teizmowi humanistycznemu, optymistycznemu światopoglądowi zorientowanego na człowieka i jego poczucie odpowiedzialności. Można w tym kontekście przywołać koncepcję Brentana, która reprezentowała właśnie taką szczególną syntezę. Religia dla Masaryka ma związek z uczuciem zaufania i miłości. Patočka zwraca uwagę w koncepcji Masaryka na uczuciowy charakter wiary, (co przypomina koncepcję niemieckiego filozofa Friedricha Schleiermachera), gdzie religia stanowi bodziec do aktywnego życia, przeżywanego w pozytywnej relacji do uniwersalnego bytu. Religia jest życiem *sub specie aeternitatis*, jest uświadomieniem naszej relacji do świata. Religijne uczucie odgrywa zatem u niego od początku do końca rolę *spiritus agens*, także w filozofii dziejów.

Narzucają się zatem następujące pytania: Czy istnieje sprzeczność między jego psychologią odpowiedzialnego człowieka a jego naturalistycznym światopoglądem? Czy istnieje sprzeczność między obiektywizmem a religijnym światopoglądem Masaryka? Jak pogodzić Opatrzność z pozytywistycznym determinizmem? Zdaniem Hromádki nie jest to możliwe: teizm jest nie do pogodzenia z pozytywizmem. Filozofia Masaryka, zasadniczo oparta na moralności empirycznej, stoi w sprzeczności z jego humanizmem. Związanie pozytywistycznej, metodycznej powagi z poczuciem przeżywania świata jest niemożliwe. Patočka dodaje: „W rozstrzygającym miejscu, gdzie trzeba było zrobić krok ku filozofii narodowej i zdecydować się na rzeczywiście radykalną rewizję nowożytnej tradycji filozoficznej, Masaryk zamiast tego opierał się na obiektywistycznej nowożytnej, naturalistycznie zorientowanej filozofii dziejów Comte’a, domagał się zatem obiektywnego prawa rozwoju, czegoś w i e c z n e g o, czegoś, co nie tylko nie ma nic wspólnego z odpowiedzialnością i wolnością, lecz nawet pozostaje z nimi w ostrym konflikcie³⁶. Dla Patočki koncepcja Masaryka jest wewnętrznie sprzeczna także przez to, iż chciał on zbudować nowy świat, ale jego koncepcja ideowo i metodologicznie tkwiła w starym świecie. Patočka uważa nawet, że wiele analiz Masaryka nie można nazwać mianem filozoficznych, lecz mają raczej charakter historyczny i socjologiczny.

³⁵ To umiarkowane i – wydawałoby się kompromisowe – stanowisko, spotkało się z ostrą reakcją filozofów katolickich, między innymi F.J. Konečného. Jak zauważa Josef Zúmr adwersarzom Masaryka wcale nie chodziło o dyskusję, lecz o konfrontację. Można zrozumieć, że obcy był im jakikolwiek empiryczny kontekst wiary religijnej, także poszukiwanie genezy religijności w mitologii nie mogło znaleźć uznania. Największy jednak sprzeciw budziło pojęcie „uczucia” – ten Schleiermacherowski rys rozumienia religii. Dla czeskich katolików nie było miejsca dla uczuć, nie mogli także zrozumieć jak profesor czeskiego uniwersytetu może powoływać się na żydowskiego filozofa. Na szczęście Masaryk nie musiał obawiać się konsekwencji, jakie spotykały jego wielkiego poprzednika – Benedykta Bolzana. Por. J. Zúmr, *Katolická kritika Masarykových „Základů konkrétní logiky” a jiných prací z téže doby*, „Filosofický časopis” r. 48, č. 2, 2000, s. 293-299.

³⁶ Por. J. L. Hromádka, *Masaryk*, Praha 1930, s. 214 i n.

Filozofia – Masaryk tu idzie już drogą wyznaczoną przez Comte’a – znajdując swego przeciwnika nie w religii, lecz w micie, który próbuje wyjaśnić świat całościowo. Można zatem powiedzieć, że filozofia oraz mit dążą do tego samego, choć ich metodologia jest zupełnie odmienna: z jednej strony mamy krytyczny opis rzeczywistości, z drugiej strony odwołanie się do irracjonalnych wyjaśnień. Mit wypływa z dążenia do personifikacji, wiedza z próby obiektywizacji rzeczywistości. Masaryk kieruje się zasadą: rozumieć rzeczy i wyjaśniać je na podstawie ich samych, nigdy przez mit. Wyjaśnienie mityczne należy zastąpić według możliwości poznaniem naukowym. Trzeba zauważyć, że ostre przeciwstawienie mitu i logosu (tego, co naukowe i tego, co nienaukowe), zgodne z panującym wówczas duchem pozytywizmu, nie było wolne od uproszeń, czego nie uniknął również Masaryk³⁷.

10.

Streszczając uwagi, można powiedzieć, można wysunąć kilka interesujących pytań: czy projekt systematyzacji Masarka wnosi coś nowego do klasyfikacji nauk? Czy jest tylko współczesną wersją układu Comte’a? Odpowiedź na to pytanie nie jest jednoznaczna. Z jednej strony w wielu istotnych miejscach (np.: koncepcja filozofii, określenie roli religijności w życiu człowieka) wykracza poza schematy wytyczone przez dominujący wówczas pozytywistyczny dogmat.

Przypomnę tylko, że np. Rádl widział w filozofii Masaryka syntezę plato-nizmu z nowożytnym naukowo-krytycznym pozytywizmem (naukowo-krytycznym). Patočka jednak uważa, że – jeżeli Rádl ma rację – to postawa Masaryka jest sprzeczna i sam byłaby przykładem współczesnego kryzysu przeciw któremu występuje. Masaryk nigdy nie pozbył się pozytywistycznego bagażu, który wyraźnie ciąży mu przy budowie filozofii narodowej. Pozytywistyczne jest jego rozumienie kryzysu jako przejścia od fazy teologicznej do pozytywnej, a także ujęcie religijności oraz etyczności. Ta ostatnia może istnieć tylko w postaci faktycznie przeżytej solidarności społecznej, co czyni ją produktem procesów społecznych. Masaryk chce zastąpić chrześcijaństwo niekościelnym religijnym humanizmem, którego rdzeń stanowi życie moralne, lecz sedno to pojmuje pozytywistycznie, za Humem jako uczucie sympatii³⁸.

Według Masaryka każda nauka ma swoje filozoficzne podstawy. Z drugiej strony filozofia nie może być inna niż naukowa. Nie ma miejsca na czyste spekulacje oderwane od doświadczenia. Logika konkretna staje się w pewnym sensie *organonem* filozofii. „Logika i metafizyka są filozoficznymi dyscyplinami. Logika jest, jak zwykle się mawiać, formalną, metafizyka – realną nauką”³⁹.

³⁷ Por. J. Patočka, *Masarykovo a Husserlovo pojetí duševní krize evropského lidstva*, [in:] *idem*, Češi. sv. 1., Praha 2006, s. 21 i n.

³⁸ Por. E. Rádl, T. G. Masaryk, *první prezident*, Praha 1919, s. 35 i n.

³⁹ T.G. Masaryk, *Versuch einer concreten Logik...*, s. 274.

Logika Masaryka nie jest ani skażona psychologizmem, ani nie jest (mimo pewnych podobieństw do propozycji jego krajana Bolzana) częścią rodzącego się wówczas logicyzmu. Można powiedzieć, że stanowi ona niejako trzecią (prześciową) drogę, reprezentowaną na przykład w Niemczech przez takich filozofów jak Ueberweg, Lotze⁴⁰. Masaryk koncentrował się na omówieniu przedmiotów i metod nauk szczegółowych. Więcej uwagi poświęca socjologii i psychologii niż naukom przyrodniczym. Nie był specjalistą od tych ostatnich, co zresztą sam podkreślał. Trzeba podkreślić, że konkretyzm Masaryk skierowany jest przede wszystkim przeciw sceptycyzmowi i subiektywizmowi. „Człowiek, który chce działać praktycznie i odpowiedzialnie, nie może być subiektywistą”⁴¹. Nie tylko rozum, lecz również zmysły i uczucie, określają nasze doświadczenie. Ale konkretyzm Masaryka to także krytycyzm, kontrola rozumu przez doświadczenie. Patrząc z dzisiejszego punktu widzenia, logika konkretna odpowiadałaby w pewnym sensie metodologii nauk.

Filozofia Masaryka zakładała antropizm, co znaczy, że ostatecznym przedmiotem wszystkich badań jest człowiek. Nauka służy człowiekowi, tylko on jest miarą wszystkich rzeczy. Naukowy, krytycznie myślący człowiek – oto cel nauki. Wiedza według Czecha, przeciwstawiona jest mitowi, tak jak filozofia – teologii, demokracja – teokracji, a antropizm – teocentryzmowi. Masaryk w filozofii dążył zawsze do filozofii naukowej, do konkretności i realizmu: Przeciwstawiał się filozofii szkolnej i metafizyce tradycyjnej, którą uważał za przeżytek. Jeśli już to, metafizykę odnajdywał w sztuce, zwłaszcza w poezji. W wiedzy zawsze chodziło mu o uzyskanie poprawnej metody. Nie był filozofem spekulatywnym, lecz dążył do krytycyzmu przeciw powierzchowności. Zgodnie z założeniami Masaryka nie można mówić o jedności nauk, ponieważ nie mają one jednego i tego samego przedmiotu. Można mówić za to o ich logiczności, o ich uporządkowaniu i metodologii. Trudno także mówić o jedności wiedzy, gdyż człowiek nie jest w stanie tego ani rozpoznać, ani tym bardziej udowodnić. Należy jednak dążyć do coraz dokładniejszego ich opisu *in futuro*. Klasyfikacja Masaryka jest projektem otwartym, stanowi zadanie dla przyszłych pokoleń.

---

⁴⁰ Por. F. Ueberweg, *System der Logik und Geschichte der logischen Lehre*, Bonn 1874; H. Lotze, *Logik*, Leipzig 1843.

⁴¹ T.G. Masaryk, *Základové konkrétné logiky...*, 178

Dariusz Bęben

Tomáš G. Masaryk's Classification of the Sciences

Abstract

The aim of the article is to characterize and analyze the classification of the sciences introduced by Masaryk. Masaryk's concept is an attempt at developing and completing Comte's classification. The Czech philosopher finds the division of sciences into abstract and concrete the most important one. The criterion of the division constitutes the subject of the sciences, which in turn results from a specific category of subjects. Masaryk's novelty is the introduction of new sciences such as linguistics, aesthetics or logic into the classification. Philosophy (metaphysics) also takes place among them in this classification – as the science which presents being in the most general form.

Keywords: T.G. Masaryk, Czech philosophy, Classification of the sciences.